

Uloga zavičajnoga idioma u razvoju jezičnokomunikacijske kompetencije učenika mlađe školske dobi

Lucija Puljak
OŠ Pučišća

UDK: 811.163.42'282.2-053.5
Izvorni znanstveni rad
Original Refereed Article

Sažetak

U ovom se radu raspravlja o tome kako dječja uporaba zavičajnoga govora u školskoj i svakodnevnoj komunikaciji utječe na usvajanje standardnoga jezika i razvoj jezičnokomunikacijske kompetencije.

Jezični razvoj ima svoj prirodni slijed koji treba poštivati kako bi pojedinac ovladao jezikom i ostvario jezičnokomunikacijsku kompetenciju.

Iako institucionalizirani odgoj pretpostavlja uporabu standardnoga jezičnog idioma, djeca se pretežito služe materinskim (zavičajnim) izričajem s kojim imaju najviše komunikacijskoga iskustva. Njihov „standardni“ govorni iskaz zato očekivano obiluje različitim pogriješkama. U mnogobrojnim dječjim jezičnim pogriješkama prepoznaje se preklapanje (interferencija) standardnoga i zavičajnog idioma. Ovaj rad odgovara na pitanje kako znanje zavičajnoga idioma pridonosi usvajanju standarda.

Ključne riječi: zavičajni idiom, standardni idiom, jezične sposobnosti, jezičnokomunikacijska kompetencija, imanentna gramatika

1. Uvod

U javnosti se često postavlja pitanje ometa li uporaba zavičajnoga govora u školskoj i svakodnevnoj komunikaciji usvajanje standardnoga jezika. Stručnjaci i zainteresirani nestručnjaci odašilju kontradiktorne poruke o tome treba li poticati djecu da se služe zavičajnim govorom izvan intimnoga obiteljskog okružja. Mnogi zastupaju mišljenje da dijete mora što prije ovladati standardnim idiomom te da se mora uporno koristiti njime u „službenim“ okolnostima (u predškolskoj ustanovi ili školi). Zastupnici toga mišljenja smatraju da dijete treba upozoravati i ispravljati svaki put kada pogriješi, odnosno kada se dosljedno ne služi jezičnim standardom. Uz uputu o potrebi dosljednoga ispravljanja pogriješkama školovana je većina današnjih učitelja. Uporaba zavičajnoga idioma smatrala se donedavna nedostojnim ispadom, ne samo u komunikaciji s nekim tko taj idiom ne govori nego i u nazočnosti osobe koja

nije njegovim govornikom. Sukladno tome zavičajni su govori uporno protjerivani iz škole, a nastavna se komunikacija uobičajeno prekidalala radi ispravljanja učeničkih pogriješaka.

Posljedice upornoga ispravljanja učenika pri uporabi zavičajnoga govora nisu ohrabrujuće. Učenici razvijaju strah od jezika, koji inhibira jezičnokomunikacijski razvoj, a usprkos tome tečan i točan učenički jezični iskaz nije postignut u školskoj komunikaciji.

2. Prožimanje zavičajnoga i standardnoga idioma

Problematika okomite dvojezičnosti (Pavličević-Franić, 2000.) predmet je znanstvenoga interesa lingvistike i psiholingvistike. U posljednje se vrijeme i hrvatski znanstvenici uključuju u istraživanja s toga područja. Sustavniji pristup problematici zavičajnih govora u nastavnoj komunikaciji preklapa se s početkom ostvarivanja međunarodnoga projekta TEMPUS (2001-2003), tijekom kojega su hrvatski znanstvenici i jezični stručnjaci surađivali sa stručnjacima s tršćanskoga, bečkoga i budimpeštanskoga sveučilišta. Zaključci i rezultati navedenoga projekta nedvojbeno su pridonijeli sadašnjem prevladavajućem mišljenju da je materinski govor svojevrsan posrednik u nastavnoj komunikaciji. On omogućuje učenicima primanje i odašiljanje govornih poruka zavičajnim idiomom prije nego ovladaju jezičnim sredstvima hrvatskoga standardnog jezika (Pavličević i Kovačević, 2003.).

Slobodna i nesputana uporaba zavičajnoga idioma pridonosi razvoju intelektualnih i jezičnokomunikacijskih sposobnosti koje će u konačnosti rezultirati boljom ovladanošću hrvatskim standardnim jezikom (i drugim jezicima). Takvo mišljenje ima uporište u recentnoj kognitivnoj i psiholingvističkoj znanosti. Treba se usredotočiti na komunikacijsku funkciju jezika i tijekom pretvaranja misli u jezik (Vigotski, 1977.). Svrha je jezične komunikacije prenošenje poruke (misaonog sadržaja) jezičnim sredstvima. Pri pretvaranju misli u jezik govornik nesvjesno pretražuje vlastitu zalihu jezičnih sredstava. Spontani izbor jezičnoga sredstva, koji se događa ispod praga svijesti, riječ je koju je govornik prvu naučio za označavanje određenoga pojma. Na svjesnoj razini, u drugom koraku, ta se riječ zamjenjuje jezičnom jedinicom koja pripada ciljanom jezičnom kodu. Tenzija zbog neprekidnoga simultanoga prevođenja (zamjenjivanja jezičnih sredstava prije no što je oblikovan cjelovit iskaz) ometa jezičnu komunikaciju.

Proces pretvaranja misli u jezik dovoljno je složen i bez zahtjeva za simultanimom u mišljenju (označiti sadržaj misli pravim izborom i kombinacijom jezičnih sredstava te istodobno provjeravati pripadaju li odabrana sredstva zadanom jezičnom kodu).

Zbog osobitosti jezičnointelektualnoga razvoja djeca ne mogu posve udovoljiti tim složenim zahtjevima. Jezični razvoj ima svoj prirodni slijed koji treba poštivati ako se želi da pojedinac ovlada jezikom i ostvari jezičnokomunikacijsku kompetenciju.

Jezičnokomunikacijska kompetencija uključuje jezične sposobnosti i znanje utemeljeno ponajprije na jezičnomu osjećaju ili imanentnoj gramatici (Chomsky, 1979.). Jezični osjećaj ima oslonac u materinskom govoru. S obzirom na to da standardni idiom nikome nije materinski jezik, jezični osjećaj svakoga učenika više ili manje odstupa od jezičnoga standarda.

Institucionalizirani odgoj pretpostavlja uporabu standardnoga jezičnog idioma, no do polaska u školu djeca se pretežito služe materinskim (zavičajnim) izričajem. Unatoč tome, na samom početku školovanja očekuje se da budu govornici i slušatelji standardnoga jezika. Zanimarivanje postojećega dječjeg komunikacijskoga iskustva uzrokom je mnogobrojnih problema povezanih sa školovanjem. U školi se očekuje da učenici već i u najranijem školskom razdoblju usvajaju nova znanja komunicirajući jezikom kojim nisu ovladali. Predvidljive su posljedice takvoga pristupa:

- svakodnevni nesporednosti (nerazumijevanje) između sudionika nastavne komunikacije
- „standardni“ govorni iskazi školske djece zasićeni obiljem različitih pogrješaka
- zavičajni govorni dječji iskazi također zasićeni obiljem pogrješaka.

3. Tipologija dječjih jezičnih pogrješaka

Bez obzira na to iskazuju li najmlađi učenici svoje misli zavičajnim ili standardnim izričajem, učestalost pogrješaka u njihovim iskazima s obzirom na vrstu mnogo se ne razlikuje. Te su pogrješke u ovome radu razvrstane u tri kategorije:

3.1. Pogrješke uzrokovane nepodudarnošću (strukturalnom različitošću) misli i govora

Cjelovitost misli teško je iskazati linearnim jezičnim sredstvima. Najveću poteškoću predstavlja prevođenje stvarnoga konteksta u jezični, odnosno postavljanje okvira za tekst. Što je pisac neiskusniji, neuspješnije zamjenjuje stvarni kontekst pisanim pa je njegov pisani iskaz sličniji govornomu. (*primjer: Moj djed /on meni uvijek nešto da/ jednu čokoladu.*)¹

3.2. Pogrješke unutarjezičnoga povezivanja

Neiskusni govornici griješe pri uspostavljanju unutarjezičnih veza zbog nemogućnosti da međusobno usklade različite jezičnointelektualne zahtjeve povezane s psihičkim procesima pretvaranja misli u govor. Moraju se usredotočiti na ono što žele reći (misaoni sadržaj), istodobno odabirati prikladna jezična sredstva kojima će misaoni sadržaj izraziti te usklađivati sve odabrane jezične jedinice na razini

¹ Prethodna je rečenica primjer pogrješke nastale zato što dubinske sintaktičke strukture nisu ostvarene na razini površinske rečenice. To se uobičajeno događa i u usmenoj komunikaciji zrelih govornika. Primjer: Moja žena/ ona ti je živi vrag.)

površinske sintakse (Lurija, 1982.). S obzirom na to da je nevjешtim „piscima“ teško u mislima slijediti i simultano obavljati više operacija, pogrješke unutarjezičnoga povezivanja su neizbježne. (primjer: *Životinjama koji ne pjevaju jesenske pjesmu zovu se lav, jelen itd.*)²

3.3. Pogrješke kojima je uzrok „dvojezičnost“ ili međudjelovanje čakavskoga i standardnoga idioma

Prethodne tipove pogrješaka po brojnosti slijede pogrješke nastale preklapanjem (interferencijom) standardnoga i zavičajnog idioma:

- **fonološke** - *vijolina, ufatijo, žep, kanže, očemo, fala van*
- **naglasne** (u govoru) - *sestōr (sèstor), òprola (oprōla)*
- **morfološke** - prestrašen *jugotom* (jugom), *falio* sam, *trusao* mi se zub, nieću *uč*,
- **sintaktičke** - idemo doma *u tvoju kuću*; da *mu ja sviram umjesto njega*,
- **semantičke** - *nečiji* prijatelj od vjetra (*neki* prijatelj); životinje su *se (ga)* hvalile jer im skida plodove sa stabla, donio je *lekcije karte* (skripte za učenje).

Na temelju promatranja i praćenja jezične komunikacije starijih učenika, može se predvidjeti koji će ishod opisana nastavna praksa (protjerivanje zavičajnih idioma iz nastave) imati na ostvarivanje jezičnokomunikacijske kompetencije svakoga pojedinca.

- Dječje će se pogrješke u pisanom standardnom iskazu tijekom vremena gubiti i nestajati.
- Nesigurnost u usmenom kazivanju, zbog ometanja procesa pretvaranja misli u govor, teže će se otklanjati pa će biti zamjetljiva i kod odraslih obrazovanih govornika.
- Pogrješke u zavičajnom govoru trajno će ostati te nepovratno „kvariti“ i mijenjati idiom.

4. Svijest o dvojezičnosti

U predškolskom i ranom školskom razdoblju djeca ubrzano uče rječnik obaju jezičnih idioma kojima se služe. Pri tome ne prevode riječi jednoga „jezika“ u drugi. Doživljavaju ih kao korpus istoga jezika zato što riječi (jezična sredstva ili govorne jedinice) uče u stvarnim komunikacijskim situacijama. Ako određeni pojam (pojavu, predmet, radnju) s kojim se prvi put susretu nauče označiti riječju materinskoga (zavičajnog) govora, zavičajna je riječ kao primarna oznaka za taj pojam pohranjena

2 Učenikova je namjera bila iskazati misao da postoje životinje čije se ponašanje u jesen osobito ne mijenja. Odabrao je jezična sredstva i počeo ih usklađivati na razini površinske rečenice. Zapeo je već kod druge riječi (*Životinjama koji*). Umjesto predikata (ime je) upotrijebio je drugi izraz koji pokriva isto sintaktičko mjesto, ali zahtijeva drukčije unutarrečnične veze (*životinjama je ime/ životinje se zovu*). Takav ostvaraj površinske rečnične strukture misao čini posve nerazumljivom. Da je dijete uspjelo u svojoj namjeri, rečenica bi ovako izgledala: *Životinjama koje ne pjevaju jesensku pjesmu ime je lav, jelen itd.*

u njihovu pamćenju i rabi će je kad god se nađu u prigodi da pojam opet moraju označiti. Pritom nije važno kojim se od dvaju idioma u tom trenutku koriste.

Bračka (pučiška) djeca još u predškolskom razdoblju osvijeste da se njihov zavičajni govor razlikuje od „općega“ govora koji se rabi u vrtiću, školi ili medijima. Ponajprije zamijete razlike na fonološkoj i akcenatskoj razini. Suočeni sa školskim zahtjevom da se služe standardom, svoj govor „prebacuju“ sa zavičajnoga na „književni“, mijenjajući njegov zvučni sloj. Kako to izgleda u stvarnosti, ilustrirat će sljedeća komunikacijska situacija:

Dva se dječaćića u dječjem vrtiću otimaju oko drvene kutije. Jedan od njih govori: „*Dôj mi tû škâtulu!*“ Drugi se, tražeći zaštitu, obraća odgojiteljici: „*Teta Jàdranka, nego Mîro pîta da mu dâñ škâtulu, a òvo je mòja škâtula!*“

Na prethodnom je primjeru moguće pratiti kako nova riječ funkcionira u dječjem leksiku. Drvenu ili kartonsku kutiju dijete je upoznao u komunikacijskoj situaciji u kojoj se govorilo zavičajnim idiomom. U toj situaciji čulo je i naučilo riječ kojom je pojam označen. Riječ/oznaku dijete je zapamtilo i prenijelo u vlastiti govor. Kada govori zavičajnim idiomom, riječ izgovara *škâtula*. Kad se govori „književno“, riječ izgovara *škâtula*. Spomenuta će riječ udovoljavati njegovim komunikacijskim potrebama sve dotle dok ga okolina razumije. Međutim, čim se susretne sa sugovornikom koji bude pitao: „*Što je to škâtula?*“, morat će razriješiti konfliktnu situaciju i naučiti novi leksem, oznaku za pojam koja će biti prihvatljiva i sugovorniku. Od tada će dijete znati da se oznaka koja funkcionira u zavičajnom govoru razlikuje od one koja funkcionira u „književnom“ jeziku. Zato u svakodnevnoj komunikaciji, kad god naslućuje da ga se neće razumjeti, dijete pita: „*Kako se to kaže književno?*“

4.1. Jezična preklapanja

U obratnoj situaciji, ako djeca pojam najprije nauče označiti standardnom riječju, nju pohranjuju u pamćenju kao primarnu oznaku i po potrebi prenose u zavičajni govor. Evo ilustrativnoga primjera iz prakse:

Prvoškolac se nagurava na vrata učionice. Na učiteljčin upit što radi, odgovara: „*Andrija je ùpri noguõñ i ne mògu ùć.*“

Dosljedna uporaba materinskoga idioma zahtijevala bi riječ *ulist* umjesto *ùć*. Uporabljena riječ (*ùć*) nastala je preoblikom standardnoga leksema (*ući*) u skladu s normom zavičajnoga govora (promjena naglaska i ispadanje samoglasnika /i/ na kraju infinitiva). Glagol *ući* (riječ koja pripada standardnom idiomu) dječak je upoznao kao oznaku radnje ulaženja prije no što je oznaku za istu radnju upoznao na materinskom govoru. S obzirom na to da riječ zadovoljava njegove komunikacijske potrebe, odnosno nije doživio prekid komunikacije zato što ga sugovornik ne razumije, nije bio prisiljen tražiti drugu leksičku jedinicu za označavanje istoga pojma. Zato je postojeću intuitivno preinačio tako da naizgled udovoljava normi

zavičajnoga govora. Dakle, miješanje leksema i jezična preklapanja između materinskoga i standardnoga izričaja dvosmjerna su pojava.

5. Opismenjavanje i zavičajni govor

U školi učenici prvi put nastupaju u novim komunikacijskim ulogama, čitatelja i pisca. Te nove uloge donose i nove komunikacijske probleme i snažno djeluju na svladavanje jezika. Mnogi su pojedinci neuspješni u ulozi čitatelja, čemu je uzrok nedostatan poznavanje jezika, ponajprije rječnika standardnoga idioma (jer su tekstovi pisani tim izričajem). U ulozi čitatelja oni moraju odgovarati na jezične poticaje koje ne razumiju u potpunosti i nisu ih sami odabrali kao komunikacijske jedinice. Zato ne mogu ostvariti recepciju pročitanaoga teksta. Ako su motivirani za primanje teksta, čitanje je zabavna aktivnost i potrudit će se usvojiti nove i nepoznate lekseme. Kad naiđu na komunikacijsku preprjeku u vidu nepoznate riječi, zainteresirani mali čitatelji pitaju: „Što to znači?“ pa čitajući ubrzano svladavaju leksik standardnoga jezičnog idioma.

Nastupajući u ulozi pisca, mlađi se učenici sučeljavaju s drugim problemom. Pišući oni biraju komunikacijska sredstva (jezične jedinice) za koje misle da su im poznate. Međutim, nisu svjesni da određeni leksem ne pripada korpusu jezičnoga idioma kojim se upravo služe, zato što nisu u dovoljnoj mjeri ovladali zavičajnim ni standardnim izričajem. Mnoge pogriješke u dječjim pisanim radovima otkrivaju njihovo nepoznavanje rječnika, odakle proizlaze pogrešni oblici riječi, pogrešne sintaktičke veze ili nemogućnost međusobnog usklađivanja rečeničnih dijelova. Sve su te pogriješke uzrokovane zatečenom razinom jezičnoga i intelektualnoga razvoja i stečenoga jezičnocomunikacijskoga iskustva. Stjecanje jezičnocomunikacijskoga iskustva i osvješćivanje razlika između zavičajnoga i standardnoga jezičnoga izričaja ubrzava jezični razvoj i smanjuje pogriješke u dječjem govornom i pisanom iskazu. Zato treba mijenjati postojeću nastavnu praksu i kontrastivnim pristupom poučavanju jezika povećati učeničke jezičnocomunikacijske kompetencije.

6. Međujezični prostor

Jedna od jezičnih vježbi, provedena u četvrtom razredu osnovne škole kao malo učeničko istraživanje, potkrjepljuje tvrdnje da svijest o dvojezičnosti unaprjeđuje učenički govornocomunikacijski razvoj.

6.1. Opis istraživanja

Tijekom istraživanja recipijentima su (učenicima 4. razreda) pročitana dva objektivno pisana teksta s potpuno istom tematikom, ali ne u doslovnom prijevodu. Jedan je tekst napisan standardnim jezikom, a drugi pučiskom čakavicom. Tekstovi

su učenički pisani uradci nastali na isti poticaj (podrobno izvještavanje s tržnice). Nakon čitanja recipijenti su dobili oba teksta sa zadatkom da izdvoje i u tablicu upišu određene riječi. Iz teksta pisanoga standardnim hrvatskim idiomom svaki je pojedinac trebao izdvojiti sve riječi za koje misli da ih nikada ne bi uporabio govoreći zavičajnim jezikom. Iz teksta pisanoga čakavicom trebalo je izdvojiti riječi koje nikada ne bi uporabio govoreći standardnim (književnim) jezikom. Izdvojene riječi učenici su upisivali u posebne tablice. Dodatno im je trebalo objasniti da se traže samo razlike na leksičkoj razini te da zanemare fonološke i morfološke razlike. (Primjerima im je objašnjeno što se od njih očekuje. Primjerice, riječ *žena* jednako se piše u književnom i čakavskom idiomu, iako se ne izgovara jednako. Riječ *moj* ista je kao *muōj*, iako se drukčije piše i izgovara. Riječi *rōdniško* i *radnička* međusobno se također razlikuju po zvuku i po obliku, no unatoč tome zamjetljivo je da je to ista riječ. Učenici trebaju otkriti riječi koje su sasvim drukčije po glasovnom sastavu, npr. *bikarija*. Navedena se riječ ne može ni u kojem obliku susresti u književnom jeziku, zato što pripada samo čakavskome govoru. Jednako je tako objašnjeno učenicima što se misli kad kažemo da se određene riječi književnoga jezika ni u kom obliku ne mogu susresti u čakavskom narječju. Primjerice, riječ *trgovina* ili *mesnica* nisu riječi zavičajnog govora.

6.2. Rezultati istraživanja

Riječi za koje učenici pretpostavljaju da pripadaju samo čakavskom (poredane prema učestalosti u odgovorima):

Riječ se pojavila u 100% dječjih odgovora	Riječ se pojavila u 50 -100% dječjih odgovora	Riječ se pojavila u 20 - 50% dječjih odgovora
bikarija (mesnica)	pantōfule (papuče)	perfīn (konačno)
peškarija (ribarnica)	zapādo (stoji, košta)	faturèta (dopunski rad)
butīga (prodavaonica)	šuōldi (novac)	fažuōl (grah)
rufijōjedu (ogovaraju)	cùkar (šećer)	kōfica (košara)
talōridu (razglašavaju)	pričīnjāt (gizdati)	svrnedu (svrate)
cukarīni (slatkiši)	škûro (tamno)	kusić (komadić)
spīza (namirnice)		obadāt (poslušat, osvrnuti se)
brōnče (škrge, ovdje u krivu značenju - vratne peraje)		griedù (idu)
štèrika (voštanica)		

Riječi za koje učenici pretpostavljaju da pripadaju samo književnom jeziku i da se ne mogu susresti u čakavskom narječju (poredane prema učestalosti u odgovorima):

Riječ se pojavila u 100% dječjih odgovora	Riječ se pojavila u 50 -100% dječjih odgovora	Riječ se pojavila u 20 - 50% dječjih odgovora
trgovina ručak namirnica želudac	objašnjavaju desert mesnica sat	lonac košara mrzovoljan crveni luk ovdje što prodavačica valjda jeftinije aranžmani svijeće štogod

6.3. Komentar

Opisano učeničko istraživanje, i mnoge druge vježbe koje se temelje na kontrastivnom pristupu učenju materinskoga jezika (standardnoga i zavičajnog idioma), uvjeravaju nas u prihvatljivost toga pristupa u nastavnoj praksi. Pučiški čakavski govor značajno se razlikuje od standardnoga jezika, što omogućuje da se zamijete sve pojave (i pogrješke) u dječjem govoru koje nastaju zbog interferencije među idiolektima. Iste su pojave teško zamjetne u ostvarajima govornika čiji se materinski (zavičajni) idiom manje razlikuju pa ih se može pogrješno pripisati drugim utjecajima.

Malo učeničko istraživanje navodi na zaključak (potvrđen sličnim istraživanjima) da kod djece treba razvijati svijest o vlastitoj dvojezičnosti već od prvoga dana školovanja. Isto tako treba im stvarati naviku da svakodnevno uspoređuju i zamjećuju sličnosti i razlike među zavičajnim i standardnim idiomom.

Nakon provedenoga istraživanja i pomne analize svih riječi iz jedne i druge priložene tablice s učenicima je raspravljano o njihovima dvojbama dok su odabirali riječi koje pripadaju korpusu samo jednoga idioma.

Taj je postupak rezultirao učeničkom sviješću o razlikama između njihova zavičajnoga govora i hrvatskoga jezičnog standarda, koje su uz pomoć voditelja iskazali kao vlastite zaključke:

1. Hrvatski književni jezik i čakavski pučiški govor međusobno se značajno razlikuju. Ono što se najprije uočava kao različito od književnoga, zvuk je

- pučiškoga govora. Kad nas slušaju hrvatski govornici koji nisu s čakavskoga govornog područja, misle da govorimo nekim stranim (slavenskim) jezikom.
2. Mnoge riječi pučiškoga čakavskog govora pišu se isto kao riječi književnoga hrvatskog jezika, ali se drukčije izgovaraju (*ženà*).
 3. Mnoge riječi pučiškoga govora drukčije se pišu i izgovaraju negoli riječi književnoga jezika, a ipak ih mogu razumjeti hrvatski govornici izvan čakavskoga područja (*muōj, rôdniško*).
 4. Mnogo je riječi u pučiškomu govoru kojih nema u hrvatskom književnom jeziku. Kad bismo se samo njima služili, nitko nas izvan čakavskoga područja ne bi razumio.
 5. Važno je dobro upoznati vlastiti govor da bismo znali što je u njemu posve osobito u odnosu na hrvatski književni jezik. Tako će se spriječiti sve zabune i nesporazumi s govornicima s drugih hrvatskih govornih područja.
 6. Važno je također dobro naučiti hrvatski književni jezik. Samo uz pomoć zavičajnoga govora ne bismo se mogli sporazumjeti s govornicima drugih hrvatskih narječja i književnoga jezika.

Osим učeničkih spoznaja, koje nisu znanstvena novost, istraživanje je rezultiralo i istraživačkim spoznajama. Upućuje na zaključke koje valja i nadalje provjeravati:

1. Učenici imaju razvijen jezični osjećaj za pripadnost određene riječi standardu ili čakavskom narječju. Potpuno su svjesni vlastite dvojezičnosti.
2. Najlakše im je osvijestiti (jer najlakše zamjećuju) razlike u zvučnom sloju jednoga i drugoga idioma (razlike na akcenatskoj i fonološkoj razini). To dokazuje i njihovo govorno ponašanje. Zvuk pučiškoga zavičajnog idioma zadržavaju u svom svakodnevnom govoru, bez obzira na to služe li se riječima jednoga ili drugoga korpusa.
3. Razlike na morfološkoj razini teško zamjećuju. Odrastajući u bilingvalnim uvjetima (usvajajući istodobno korpus zavičajnoga i standardnoga idioma) učenici nisu posve sigurni pripada li oblik neke riječi isključivo čakavskom (pučiškom) govoru ili hrvatskom jezičnom standardu. Zato u pisanju i govoru često griješe rabeći pogrešne morfološke oblike.
4. Učenička se nesigurnost zamjećuje i pri utvrđivanju razlika među navedenim idiomima na leksičkoj razini. U istraživanju je utvrđeno da, govoreći o skupini ispitanika kao o cjelini, desetogodišnjaci mogu iz zadanih tekstova izdvojiti sve riječi koje udovoljavaju zahtijevanom kriteriju (da riječ pripada korpusu samo jednoga idioma).
5. Interpretirajući rezultate prema frekvenciji točnih odgovora, dolazi se do zanimljivih pokazatelja o zatečenoj razini učeničkih jezičnih i metajezičnih sposobnosti:
 - Dotle dok za jedan pojam poznaju samo jednu oznaku (riječ), učenici ne mogu sa sigurnošću odrediti kojemu idiomu ta riječ pripada.

- Samo ako znaju imenovati pojam riječima obaju idioma (prodavaonica – butiga), desetogodišnjaci sa sigurnošću mogu tvrditi da određena riječ pripada čakavskom ili književnom leksiku. Sa stopostotnom sigurnošću to su točno utvrdili za više riječi zavičajnoga nego standardnoga idioma. Vrlo im je teško prepoznati i izdvojiti standardnu riječ koja ne bi smjela ući u korpus zavičajnoga govora (jer za nju postoji odgovarajuća zamjena). Rezultat je predvidiv, jer djeca navedene dobi svaku standardnu riječ „pretvore“ u zavičajnu promijenivši joj naglasak i fonološki sloj. Na isti način, u nedostatku pravoga znanja, „mijenjaju“ zavičajnu riječ u standardnu.³

Jednostavna i, u početku, nepretenciozna nastavna vježba nedvojbeno upućuje na poželjne nastavne postupke (u svakoj prigodi pokušavati isti sadržaj izreći zavičajnim govorom i standardnim jezikom). To pripomaže osvješćivanju razlika među navedenim idiomima i sprječavanju pogrešaka nastalih njihovim međusobnim preklapanjem.

7. Zaključna razmišljanja

Dvojba o tome treba li suzbijati dječju uporabu zavičajnoga govora u školskoj i svakodnevnoj komunikaciji potpuno je neutemeljena. Iako se u ranoj školskoj dobi „dvojezičnost“ prepoznaje u fonološkim, morfološkim, sintaktičkim i semantičkim dječjim pisanim (a u govoru i akcenatskim) pogreškama, znanje materinskoga jezika pridonosi usvajanju jezičnoga standarda. Ovladanost materinskim idiomom i razvijena svijest o tome pridonosi iščezavanju svih vrsta pisanih pogrešaka u dječjim radovima kojima je uzrok interferencija (nesvjesno preklapanje) dvaju navedenih idioma. Zato je korisno poticati dječju jezičnu produkciju zavičajnim govorom. Zavičajni je govor djeci mnogo bliži (emocionalno i razvojno) od standarda.

Učenicima valja olakšati jezičnu komunikaciju i dopustiti im da se pri pretvaranju misli u jezik, bez straha od pogrešaka, služe svim jezičnim sredstvima koja mogu prizvati iz dugoročnoga pamćenja. Tek nakon što je misao prevedena u jezik, ispravljaju se jezične jedinice i dotjeruju jezične strukture.

Uz učenje standardnoga idioma u školi se kontrastivnim pristupom mora učiti i zavičajni govor (kojemu su učenici u prirodnom okružju najviše izloženi). Time bi se ostvarila dobrobit za pojedinca i za jezičnu zajednicu.

Stjecanje jezičnokomunikacijskoga iskustva s idiomima kojima se djeca služe u spontanoj i nastavnoj komunikaciji te osvješćivanje razlika između zavičajnoga i standardnoga jezičnoga izričaja ubrzava jezični razvoj i smanjuje pogreške u dječjem govornom i pisanom iskazu (*dobrobit za pojedinca*).

Kontrastivni pristup u nastavi jezika smanjit će jezično međudjelovanje (interferencije) i „kvarenje“ zavičajnoga i standardnoga idioma (*dobrobit za jezičnu zajednicu*).

3 Iako se ne radi o reprezentativnom ispitivanju, to je podatak koji potiče na razmišljanje. Nije ga pogrešno interpretirati kao dokaz da je mnogo jača interferencija s književnoga na zavičajni idiom negoli obratno. Za tu tvrdnju postoje i mnogi drugi dokazi, a najvjerojatniji je mijenjanje zavičajnih govora u svakodnevnoj komunikaciji.

8. Prilog

(tekstovi koji su dio ispitnoga instrumentarija):

1. rad (čakavski):

Kako učinit spizu

Jutros san bila u bikariji. Bilo je svakega miesa. A to mieso je svakove cinie. Govedina po 32 kune, teletina po 60 kun, janjetina po 70 kun, prasetina po 40 kun. U našon bikariji nojveće se prodoje govedina jerbo ona od svih vrsti miesa nojmanje zapado.

U peškariji je bilo četiri vrsti ribe. Bilo je sardiel po 10 kun kilo, ušot po 40 kun kilo, muolih po 50 kun. A svitu muoj da van rečen nojboje se prodoje sardela jerbo je to rodniško riba.

Posli bikarije i peškarije san išla u butigu di se prodoje voće i zieje. U tu butigu se još prodoje svake mišone robe. Nojpri mi je uoko po bakalor. I znote reć ću van da je nojskupji - od 150 do 220 kun. A mogu van reć da veće vajo kusić oniega od 220 kun nego kilo oniega od 150 kun. Oni od 220 kun uon je prvie kategorije, onako bi ga čovik sirovega ji kako je lipi i bili, a onie mu bronče uzbrdo griedu i to ti hoće reć da je uon iz Grelanda. A drugo kategorija je kad su mu bronče jedna gor a drugo dol. Trećo kategorija je kad su mu obe bronče nizbrdo i kad mu je koža škura. U tuon butigi su kumpiri po 5 kun, cukar 6 kun, mliko 5 kun, a perfin fažuol 20 kun. A tuol van se svitu muoj nojveće prodoje: kumpir, cukar, fažuol i kojoj guol crveno jabuka. Dica nojveće volidu kupit cukarine.

Posli san išla na Porat i tamo su prodovali cviče i svakakove pitore za mrtve done. Tamo se prodavalo šterike u plastiki ko ondjel za na grieb. Boke cvičo je bilo 28 kun, jedon cvit 5 kun, molo kofica sa cvičen 50 kun, a većo kofica je zapadola 70 kun. Naše žene izutra kad idedu kupovat spizu nojpri svrnedu u "Dragana" na kafu. Nojpri rufijojedu i obo drugima taloridu. Posli tega govoridu di ćedu puoć i ča ćedu kupit. Ujedonput se obadodu kako je sve skupo i kako imodu malo šuoldi. Počela jedna drugu tišit da će sve bit dobro kad non muž sa faturete duojde. Čula sam kako jelna govori da će non muž iz Splita iz "Piekota" pantofule donit, i neka znoš da ću se puno pričinjat.

2. rad (hrvatski standardni jezik, kakvim ga učenici doživljavaju)

Kupovanje

U trgovini "Rade" našla sam ljude koji govore o današnjem ručku. Prodavačica Magda je samo sjedila i slušala stare žene kako joj objašnjavaju pola sata koje namirnice treba kupiti da njihovi muževi ne ostanu bez ručka. Jedna žena je kupila kupus za 4 kune i crveni luk za 6 kuna. Grejp je stajao u košari koju je gledala žena za napraviti desert. Za tu će namirnicu trebati u džepu imati 13 kuna. U Rade ljudi

se najviše okupljaju oko košare sa mandarinama i blitvom. Žene su davale savjete jedne drugima za ručak. Tu je bilo puno ljudi. U mesnici je bilo skroz drukčije. Dva-tri čovjeka su stajali i kupovali junetinu po 38 kuna, svinjetinu po 40 kuna, teletinu po 50 kuna, a bravetinu po 45 kuna. Pitala sam prodavača što se najviše prodaje. Odgovorio mi je:

“Ovdje ti se, dijete moje, najviše prodaje govedina i teletina. Govedina valjda što je jeftinija, a teletina, nemam pojma zašto.”

“Srdele, srdele!” čulo se ribara koji je prodavao srdele na kombiju. Na ribama su se okupljale mušice. Jedna žena je došla i rekla: “Ajde mali, daj 2 kila.! Treba mi malo za staviti štagod u lonac.! Muž mi se odma’ probudio gladan.!” U portu sam najprije svratila u “Rite”. Tako mi zovemo jedan štand. Mrzovoljan prodavač samo nam je rekao :” Napišite vi lijepo: svijeće od 5 do 40 kuna.!” Odmah nas je potjerao. Malo dalje, stajao je štand “ Riva - Postira”. Krizanteme su stajale 6 kuna komad, ping-pong loptice isto 6 kuna komad, ikebana košara s aranžmanom stajala je 60 kuna, a buketi po 8 kuna. Velike krizanteme po 8,5 kuna, velike svijeće na srca su stajale 7 kuna, na križ male po 8 kuna, velike po 8,50 kuna, a najveće po 16 kuna, a svijeće-crkve po 15 kuna. Nije bilo više istih velikih svijeća pa su se dvije žene svađale pola sata ispred štanda.

Literatura

Chomsky, Noam (1979). *Gramatika i um*. Beograd: Nolit.

Herriot, Peter (1981). *Language and Teaching, a Psychological View*, London: Methuen and Co Ltd.

Lurija, Aleksandar R. (1982). *Osnovi neurolingvistike*. Beograd: Nolit.

McNeill, David (1966). *The creation of Language by Children*. U: Psycholinguistics, ed. John Layons and Roger J. Wales. Edinburg: University of Edinburg.

Meljčuk, Igor (1974). *Opcit teorii lingvističestih modeli «Smisl-Tekst»*. Moskva: Progres.

Pavličević – Franić, Dunja (2006). Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije. *Lahor*. br.1, vol.1. 1-14.

Pavličević-Franić, Dunja (2000). Usvajanje hrvatskoga standardnoga jezika u sustavu okomite dvojezičnosti. *Napredak*. br.1, vol. 141, 75-86.

Pavličević-Franić, Dunja; **Kovačević**, Melita (2003). *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini*. Zagreb: Slap.

Požgaj-Hadži, Vesna (2000). *Komunikacijsko-kontrastivni sustav učenja srodnih jezika*. Skopje: Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, Filološki fakultet Blaže Koneski.

Saussure, Ferdinand (2000). *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Silić, Josip (1984). *Od rečenice do teksta*. Zagreb: Školska knjiga

Slobin, D.; Ferguson, C. A. (1973). *Studies of Child Language Development*. New York: Hold, Rinehart & Winston

Vigotski, Lav (1977.). *Mišljenje i govor*. Beograd: Nolit.

Vood, D. (1995.). *Kako djeca uče i misle*. Zagreb: Educa.

The Role of Native Idiom Communication Skills Development of Zoung Pupils

Summary

Experts and interested laymen often voice contradictory opinions on whether one should encourage children to use their native speech outside the intimate family environment or not. Many argue that a child has to master the standard idiom as soon as possible, and then use it consistently in 'official' situations (in a preschool or school institution). Research carried out for the needs of this study contributes to doubting the belief that a child's use of the native language should be suppressed in school and everyday communication. It proves that knowledge of the native idiom contributes to the adoption of the standard idiom.

Key words: native idiom, standard idiom, linguistic skills, immanent grammar